

Monica BILAUCA

***Doar o vorbă să-ți mai spun: ghid practic pentru a
comunica eficient și corect (I)***

Fonetică și fonologie

Ortografie și ortoepie

Lexicologie și semantică

CUPRINS

1. Fonetică și fonologie.....	
1.1. Fonetica.....	
1.1.1. Aparatul fonator.....	
1.1.2. Unități segmentale.....	
1.1.2.1. Vocalele.....	
1.1.2.2. Semivocalele.....	
1.1.2.3. Consoanele.....	
1.1.3. Unități suprasegmentale.....	
1.1.3.1. Accentul	
1.1.3.2. Intonația.....	
1.1.4. Diftong. Triftong. Hiat.....	
1.1.5. Coarticularea sunetelor.....	
1.1.6. Silaba.....	
1.1.6.1. Despărțirea în silabe.....	
2. Ortografie și ortoepie.....	
2.1. Ortografie.....	
2.1.1. Semne ortografice și de punctuație.....	
2.2. Ortoepie.....	
3. Lexicologie și semantică.....	
3.1. Lexicul. Structura vocabularului limbii române.....	
3.2. Mijloace interne de îmbogățire a vocabularului.....	
3.3. Semantica.....	
3.3.1. Relații semantice între cuvinte.....	
3.3.1.1. Sinonimia.....	
3.3.1.2. Antonimia.....	
3.3.1.3. Omonimia.....	
3.3.1.4. Paronimia.....	
3.3.1.5. Polisemia.....	
Bibliografie selectivă.....	

1. FONETICĂ ȘI FONOLOGIE

1.1. Fonetica este disciplina care studiază sunetele din punctul de vedere al articulării și al percepției lor.

Fonemul este cea mai mică unitate a foneticii care formează cuvântul.

Articularea unui sunet reprezintă totalitatea mișcărilor întreprinse de organele articulatorii, iar trăsăturile articulatorii proprii unei limbi formează *baza de articulație* a limbii respective.

1.1.1. Aparatul fonator este alcătuit din organe articulatorii active și pasive.

Organele active sunt în număr de cinci, fiind cele care execută anumite mișcări în momentul producerii sunetelor: *coardele vocale, uvula, limba, maxilarul inferior și buzele*. Celelalte organe articulatorii sunt *pasive*.

Canalul fonator sau *traiectul vocal* este drumul pe care îl urmează aerul de la plămâni până la ieșirea din cavitatea bucală și cuprinde următoarele elemente:

- a) *Plămânii* sau sursa de aer fonator;
- b) *Traheea*, care este tubul de legătură dintre plămâni și laringe, locul unde începe transformarea curentului de aer expirat în *curent de aer fonator*;
- c) *Laringele*, format din bucăți cartilaginoase, între care se află coardele vocale, care sunt alcătuite dintr-o cută a mucoasei, o lamă elastică și un fascicul de mușchi. Alte elemente aflate în laringe: *glota, epiglota*, aceasta din urmă având rolul de a bloca accesul în laringe în timpul procesului de glutiție.
- d) *Faringele*, care este organul prin care aerul expirat e dirijat, în urma poziționării *uvulei*, spre cavitatea bucală sau spre cavitățile (fosele) nazale.
- e) *Cavitatea bucală*, alcătuită din: *maxilarul superior*, format din bolta palatului, care este structurată la rândul ei astfel: partea *anterioară* sau *dentală-alveolară*, *mediană* sau *palatală propriu-zisă* (cu partea *prepalatală*, partea *mediopalatală* și partea *postpalatală*) și partea *posterioară* sau *velară*. Partea anterioară și partea mediană formează *palatul tare*, iar partea posterioară formează *palatul moale* sau *vălul palatului*. Pe lângă maxilarul superior, cavitatea bucală

cuprinde și *maxilarul inferior, mușchiul lingual și buzele*. *Mușchiul lingual* este organul articulator cel mai activ, care participă la producerea celor mai multe dintresunete.

f) *Cavitățile (fosele) nazale* reprezintă canalele prin care trece aerul fonator atunci când vălul palatului este desprins de peretele posterior al faringelui.

Producerea sunetelor are loc astfel: aerul pornește din plămâni, trece prin trahee în laringe, unde poate pune sau nu în vibrație *coardele vocale*, sub impulsul nervului recurent, apoi, prin faringe, ajunge în cavitatea nazală sau bucală, *rezonatorii*, iar apoi, devenit sunet, aerul expirat este receptat de urechea umană.

1.1.2. Unități segmentale

Limba română folosește mai multe tipuri de sunete funcționale, după cum urmează: șapte vocale, douăzeci și două de consoane, patru semivocale.

1.1.2.1. Vocalele limbii române pot fi clasificate după mai multe criterii, care sunt cuprinse în reprezentarea grafică următoare:

Poziția limbii Grad de apertură	Anterioare	Centrale	Posterioare
Deschise		a	
Medii	e	ă	o
Închise	i	â, î	u
	Nelabiale		Labiale

a) După gradul de deschidere (*apertură*), adică în funcție de distanța dintre maxilarul inferior și maxilarul superior, vocalele se împart în:

- deschise (**a**);
- închise (**i, â, î, u**);
- medii (*mijlocii*) (**e, ă, o**).

b) După poziția mușchiului lingual, vocalele pot fi:

- anterioare (**e, i**);
- posterioare (**o, u**);
- vocalele neutrale sau centrale (**a, ă, â, î**).

c) După participarea/neparticiparea buzelor: labiale sau rotunjite (**o, u**), în opoziție cu toate celelalte vocale (**e, i, a, ă, î**), numite *nelabiale* (*nerotunjite*) pentru că la articularea lor buzele nu participă.

1.1.2.2. Semivocalele limbii române sunt **e, o, ɨ, u**. Față de vocale, semivocalele se caracterizează prin apartenența la aceeași silabă cu o altă vocală, învecinată, poziție necunoscută de vocale.

1.1.2.3. Consoanele sunt sunete caracterizate prin prezența unui obstacol pe canalul fonator și se clasifică după: *modul de articulare, locul de articulare, participarea/neparticiparea coardelor vocale*.

a) După modul de articulare, consoanele pot fi *oclusive*: **m, n, b, d, ɡ, ɡ, p, t, k, c**; *constrictive* sau *fricative* (**l, r, v, z, j, f, s, ʃ, h**), *semioclusive* sau *africate* (**ʧ, ʤ**).

b) După locul de pe traiectul vocal unde se formează obstacolul, consoanele se pot clasifica în șapte grupe:

- *bilabialele* – la a căror articulare se formează un obstacol la nivelul ambelor buze: **m, b, p**;
- *labiodentalele* – formate în urma obstacolului dintre buza inferioară și incisivii superiori: **v, f**;
- *dentalele* (*dentalele alveolare*), *prepalatalele*, *palatalele* și *velarele*: *dentalele* (*dentalele alveolare*) – prin apropierea apicului limbii de incisivii superiori sau de alveolele acestora (**n, d, t, l, r, z, s, ʧ**); *prepalatalele* – prin trecerea curentului de aer fonator prin obstacolul format de partea anterioară a limbii și

de partea anterioară a cerului gurii (**ș, j, ț, ȝ**); *palatalele* – prin apropierea părții centrale a limbii de palatul tare (**g', k'**); *velarele* sau *postpalatalele* – prin trecerea curentului de aer fonator prin obstacolul existent în partea posterioară a limbii (**g, c**);

- *faringalele* sau *laringalele* – prin constricția canalului fonator la nivelul faringelui sau al laringelui (**h**);

c) După participarea/neparticiparea coardelor vocale, consoanele se clasifică în:

- *sonante* (**l, r, m, n**) – prin vibrarea coardelor vocale și ieșirea liberă a curentului de aer fonator;
- *sonore* și *surde*, produse prin participarea/neparticiparea coardelor vocale: **b/p, d/t, g/k, g/c, v/f, z/s, j/ș, ț/ț, ȝ/ȝ**; fără pereche sonoră, **ț** și **h**.

Reprezentarea grafică a clasificării consoanelor poate fi cuprinsă în tabelul de mai jos:

Mod de articulare	Loc de articulare							Participarea coardelor vocale
	Bilabiale	Labiodentale	Dentale	Prepalatale	Palatale	Velare	Laringale	
Oclusive	m		n					sonante
	b		d		g	g		sonore
	p		t		k	c		surde
Fricative			l, r					sonante
		v	z	j				sonore
		f	s	ș			h	surde
Africate				ȝ				sonore
			ț	ț				surde

Exerciții

1. Notați vocalele și semivocalele din cuvintele următoare:

atribuie
primul
râu
baie
februarie
foarte
cheie.....
coate
doi
greșeală
înainte

miei
ou
pâine
cort
roșeață
noiembrie
obiect
statuie
șopteau
tăiau
țeară

2. Identificați vocalele, consoanele și semivocalele din textul de mai jos, notând cu V vocalele, cu C consoanele și cu S semivocalele:

„Când se luminează de ziuă, Făt-Frumos vede că șirul munților dă într-o mare verde și întinsă, ce trăiește în mii de valuri senine, strălucite, care treieră aria mării încet și melodios, până unde ochiul se pierde în albastrul cerului și în verdele mării”. (M. Eminescu, *Făt-Frumos din lacrimă*)

3. Urmăriți corespondența dintre litere și sunete în cuvintele următoare:

administrație
cercel
coapsă
corb
eczemă
exces
excursie
escamota

fragi
genunchi
germen
ghindă
inginerie
kilogram
prefixoid
șopârlă.....

4. Identificați sunetele cu valoare fonematică din cuvintele de mai jos, apoi explicați care este rolul lor.

ardă-artă, coajă-coadă, somn-domn, sar-sap-sat, plajă-plată, lată-mată, mătușă-mătură, seară-seacă, torn-corn, vast-fast, vită-sită.

5. Înlocuiți succesiv literele subliniate cu alte litere, apoi explicați care este rolul fonemelor în schimbarea sensului cuvintelor:

ar	mă <u>t</u> ură
<u>e</u> ră	no <u>r</u> i
ba <u>c</u>	pl <u>a</u> n
<u>m</u> asă	os
<u>r</u> ai	ra <u>n</u> ă
<u>f</u> ar	<u>r</u> ea
<u>f</u> ermă	so <u>r</u> ă
ga <u>r</u> ă	so <u>b</u> ă
j <u>i</u> r	
ma <u>r</u> e	

1.1.3. Unități suprasegmentale

Unitățile suprasegmentale sunt de două tipuri: **intensive** (accentul) și **extensive** (intonația).

1.1.3.1. Accentul este unitatea suprasegmentală intensivă care constă în pronunțarea cu mai mare intensitate a unei silabe dintr-un cuvânt sau a unui cuvânt aparținând unui grup sintactic prin mărirea intensității vocii sau prin varierea tonului.

Clasificarea accentelor:

- **Accentul logic** este cel care pune în evidență un cuvânt dintr-un grup sintactic.
- **Accentul fonetic** constă în pronunțarea mai intensă sau/și pe un ton mai înalt a unei silabe dintr-un cuvânt.
- **Accent principal sau forte** ('), cunoscut de toate cuvintele;
- **Accent secundar** (˘), cu precizarea că acesta nu poate să cadă în vecinătatea accentului principal;
- **Accent fix**, care ocupă aceeași poziție în toate cuvintele;

• **Accent liber sau variabil**, cu mențiunea că în limba română acentul poate să cadă pe orice silabă. În funcție de poziția în cuvânt, întâlnim următoarele tipuri de accent liber:

- **Oxíton**, pe ultima silabă: **manuál**;
- **Paroxíton**, pe penultima silabă: **străvezíe**;
- **Proparoxíton**, pe silaba situată în fața celei penultime: **famílie**;
- Accentul poate să cadă și pe a patra silabă: **véveriță**, **dóctoriță** sau chiar pe a cincea silabă (**șáptesprezece**, **nóuăsprezece**).

Observații:

Derivatele formate cu anumite sufixe cunosc o accentuare diferită, în sensul că acentul poate fi *pe sufix*, mai ales în cazul derivatelor cu **-iță**, **-ică**, **-ețe**, **-aș**, **-el** etc. sau *pe bază*: **másă/măsúță/măsúțele**.

Neologismele sunt accentuate diferit, în funcție de mai multe aspecte (limba de proveniență, vechime, capacitate de adaptare ș.a.), de aceea accentuarea corectă a lor trebuie verificată în lucrările normative (ultimul îndreptar fiind DOOM 2): **butélia**, nu **butelía**; **simból**, nu **símbol**; **caractér**, nu **cárcater**.

Exerciții

1. Schimbați accentul, apoi indicați partea de vorbire și sensul următoarelor cuvinte:

acele

căi.....

coji.....

copii

era

foi.....

orbi.....

haină.....

lungi

măr

minți

mână

ochi.....

2. Scrieți cinci neologisme care au două modalități de accentuare.

.....

3. Precizați accentul corect al cuvintelor:

antic.....	sever.....
barbar	vultur
bolnav	profesor
caracter	protector
dușman	simplifică

4. Alcătuiți contexte potrivite prin care să evidențiați sensurile cuvintelor de mai jos obținute în urma modificării accentului:

- acele, haină, lumină, minte, modele, torturi.

5. Scrieți cinci cuvinte în care accentul să cadă pe penultima silabă.

1.1.3.2. Intonația este unitatea suprasegmentală extensivă care constă în modificarea înălțimii tonului pe parcursul unui enunț.

Contururile (tiparele) intonaționale sunt modificări ale înălțimii tonului combinate cu timbrul, intensitatea vocii, durata, melodia etc.

Clasificarea tiparelor intonaționale:

În funcție de tipurile propozițiilor, identificăm:

- **contur intonațional uniform, egal, neutru** (→), în propozițiile enunțiative (declarative);
- **contur intonațional ascendent** (↗), în propoziții interogative (parțiale sau totale);
- **contur intonațional descendent** (↘), în propoziții exclamative.

Exerciții

1. Delimitați propozițiile din textul următor și precizați conturul intonațional al fiecărei propoziții:

a) „ – Doamne, fă-mi și mie dreptate!

– Ce dreptate, jupâne Stroie?

Dreptate pentru nacazurile mele, pentru risipa averii, pentru încălcări, pentru toate valurile care le-am suferit cu acești nemernici răzăși!

– Drept este, răspunse Domnul. Mai întâi se cuvine să ți se întoarcă hotarul pe care ți l-am dat noi...

(M. Sadoveanu)

1.1.4. Diftong. Triftong. Hiat.

Diftongul este grupul de două sunete, între care unul este o vocală și celalalt o semivocală. O condiție obligatorie pentru a vorbi de existența diftongului este prezența vocalei și a semivocalei la aceeași silabă.

Tipologia diftongilor:

În funcție de succesiunea sunetelor componente, diftongii pot fi:

- a) **ascendenți** sau **urcători** (semivocală + vocală), în număr de zece, în care par toate cele patru semivocale;
- b) **descendenți** sau coborâtori (vocală + semivocală), în număr de paisprezece, în care apar doar semivocalele *î* și *ă*.

Diftongii ascendenți sunt următorii:

ia: iarbă

uă: ziuă

ie: iepure

uâ: plouând

io: miorlăi

ea: vedea

iu: iubi

eo: deoparte

ua: roua

oa: moară

Diftongii descendenți cunosc mai multe combinații:

ai: aibă	au: dau
ei: tei	eu: eu
ăi: răi	ău: zurgălău
oi: doică	ou: erou
ii: roșii	iu: argintiu
îi: câine	îu: râu
ui: pui	uu: superfluu

Triftongii sunt combinații dintre o vocală și două semivocale în cadrul aceleiași silabe.

Clasificarea triftongilor

După poziția vocalei, triftongii pot fi:

- **ascendenți**, atunci când vocala este precedată de ambele semivocale: **ioa:** aripioară; **eoă:** pleoapă;
- **centrați**, când vocala se află între semivocale: **eai:** auzeai; **eau:** vedeau, **iai:** tăiai; **iau:** îndoiau; **iei:** iei, **oai:** rusoaică.

Hiatul

Hiatul este grupul de sunete format din două vocale aflate în silabe diferite.

Redăm mai jos situații în care același grup de sunete generează încadrări diferite:

Diftongi	Hiat
ia: croia	ia: pian
ie: miere	ie: mie
io: creion	io: campion
iu: piure	iu: Vasiliu

ua: noua	ua: lua
uă: două	uă: luă
uâ: plouând	uâ: luând
ea: mea	ea: beatitudine
eo: deoparte	eo: leonin
oa: floare	oa: coaliție
ai: traistă	ai: aidoma
ei: ardei	ei: întreit
ăi: tăicuță	ăi: trăim
oi: altoi	oi: oiță
ii: dropii	ii: ființă
îi: hotărâi	îi: mârâit
ui: uimire	ui: ruină
au: au	au: auriu
eu: meu	eu: euglenă
ău: zurgălău	ău: bău
ou: erou	ou: eroul
iu: auriu	iu: națiune
îu: molău	îu: molăul
uu: rezidu	uu: reziduul

Alternanțele fonetice sunt modificări regulate ale unui sunet sau ale unor grupuri de sunete din radicalul unui cuvânt în procesul flexiunii sau al derivării.

Tipologia alternanțelor:

- **După natura sunetelor implicate:**

- *vocalice*, între vocale: **a ~ ă** (fac/făcut), **a ~ e** (fată/fete), **ă ~ e** (măr/meri), **e ~ i** (venim/vine), **i ~ â** (tineri/ tânăr), **â ~ i** (cuvânt/cuvinte), **o ~ u** (joc/jucăm); între o vocală și un diftong sau invers: **e ~ ea** (chem/ cheamă), **o ~ oa** (avion/avioane), **o ~ oa:** (moale/moi), **â ~ âi** (mână/mâini); între diftongi: **ia ~ ie** (piatră/pietre);

- *consonantice*, între consoane: **c** ~ **ê** (**urc/urci**), **d** ~ **z** (**brad/brazi**), **t** ~ **ț** (**băiat/băieți**), **z** ~ **j** (**mânz/mânji**), **g** ~ **g** (**dragă/dragi**), **s** ~ **ș** (**frumos/frumoși**); între grupuri de consoane: **st** ~ **șt** (**poveste/povești**), **sc** ~ **șt** (**cunosc/cunoști**), **șc** ~ **șt** (**mușcă/muști**);
- *mixte*, cu implicarea vocalelor și a consoanelor: **gardă/ gărzi**, **recunosc/recunoaște**.
- *După numărul membrilor angajați:*
 - *bipartite*, cu implicarea a doi membri;
 - *tripartite*, cu angajarea a trei membri: **a** ~ **e** ~ **ă** (**vadă/vede/văd**), **o** ~ **u** ~ **oa** (**port/purtăm/poartă**), **a** ~ **ă** ~ **â** (**rămas/rămăsei/ rămân**) etc.

1.1.5. Coarticularea sunetelor. Accidente fonetice

Coarticularea este procesul de acomodare a sunetelor, prin transferul unor particularități ale unui sunet asupra sunetelor învecinate.

Astfel, fenomenul coarticulării are frecvent ca rezultat sonorizarea consoanelor surde și afonizarea consoanelor sonore. Este cazul lui **b**, căruia îi corespunde în pronunțare atât consoana **/b/** (*brânză*), ci și consoana **/p/** (*absent*, care se pronunță *apsent*), dar și cazul lui **c**, care marchează atât consoana **/c/** (*casă*), ci și consoana **/g/** (*frecvent*, care se pronunță curent *fregvent* etc.).

Cele mai cunoscute fenomene fonetice întâlnite sunt: asimilarea, disimilarea, afereza, apocopa, sincopa, epenteza etc.

Asimilarea este un accident fonetic care constă în modificarea unui sunet sub influența unui sunet din vecinătate, prin evitarea a două mișcări articulatorii distincte.

Tipuri de asimilare:

- După numărul trăsăturilor fonetice care suferă modificări:
 - *parțială*, prin obținerea unei asemănări ale sunetelor angajate în proces: **bumni** < **bufni**, **bazin** < fr. **bassin**;
 - *totală*, când sunetele rezultate sunt identice: **bilet** < **belet**.

- După direcția de propagare:
 - *progresivă*, când un sunet îl influențează pe următorul: **țințirim** < **țințirim**, **șoșon** < fr. **chosson**;
 - *regresivă*, când un sunet îl influențează pe cel anterior: **litără** < **literă**, **sosea** < **șosea**.
- După natura sunetului modificat:
 - *vocalică*: **locomie** < **lăcomie**, **director** < **derector**;
 - *consonantică*: **poptit** < **poftit**, **pimniță** < **pivniță**;
 - *mixtă* (între vocale și consoane): **fomeie** < **femeie**.
- După poziția sunetelor:
 - la *distanță* (numită și *anticipare* sau *propagare*): **ascusit** < **ascuțit**, **nomol** < **nămol**;
 - în *apropiere* (numită și *acomodare*): **suptire** < **subțire**.

Disimilarea este un accidentul fonetic care constă în modificarea unui sunet sub influența unui sunet din vecinătate și care are ca rezultat transformarea unor sunete identice sau asemănătoare în sunete diferite.

Tipologia disimilării:

- După numărul trăsăturilor fonetice care suferă modificări:
 - *parțială*, prin transformarea unui sunet în altul: **Gligore**, față de **Grigore**; **scormoli**, față de **scormoni**; **gerunchi**, în loc de **genunchi**; **colidor**, în loc de **coridor**; **pozunar**, față de **buzunar**;
 - *totală*: **setință**, față de **sentință**, **propiu**, în loc de **propriu**.
- După direcția de propagare:
 - *progresivă*: **fereastă**, în loc de **fereastră**;
 - *regresivă*: **pintre**, față de **printre**;
- După natura sunetului modificat:
 - *vocalică*: **serinadă**, față de **serenadă**; **agust**, față de **august**;

- *consonantică: catindrală, față de catedrală; acțibild, față de abțibild.*
- După poziția sunetelor:
 - *la distanță: cǎnunt, față de cǎrunt;*
 - *în contact: tac'tu, față de tat'tu; prin, față de plin.*

❖ **Fenomene fonetice care constau în reducerea de sunete**

Haplologia (**haplologie** < **haplos** „simplu” + **logos** „cuvânt, vorbire”), numită și *disimilare silabică totală* este accidentul fonetic ce constă în evitarea aceluiași mișcări articulatorii, din motive de economie în articulație și care are ca rezultat disimilarea unui grup de sunete: *cerficat*, în loc de *certificat*; *jumate*, în loc de *jumătate*; *măligă* în loc de *mămăligă*; *coana*, în loc de *cucoana*.

Afereza este fenomenul fonetic de reducere a unor sunete din poziția inițială: Fenomenul caracterizează limba vorbită și e prezent mai ales în onomastică: *nafură*, față de *anafură*; *mestica*, față de *amesteca*; *Leana*, față de *Ileana*.

Sincopa este fenomenul fonetic ce constă în reducerea sunetelor din interiorul cuvintelor: *lingurle*, față de *lingurile*.

Apocopa este fenomenul fonetic ce constă în reducerea sunetelor de la sfârșitul cuvântului: *poa*, pentru *poate*.

Eliziunea este un fenomen fonetic care constă în reducerea sunetelor din finalul cuvintelor: **n-am încheiat** < **nu am încheiat**.

❖ **Fenomene fonetice care constau în introducerea de sunete**

Proteza (vocalică sau consonantică) constă în introducerea unui sunet în poziția inițială: *aromân*, *haripa*, pentru *aripa*.

Anaptixă constă în introducerea unei vocale între două consoane: *optâsprezece*, față de *optsprezece*.

Epenteza este fenomenul prin care se introduce o consoană între două consoane: *slab* cunoaște pronunțarea *sclab*.

❖ Fenomene fonetice care vizează alte modificări:

Propagarea nazalității constă în repetarea vibrațiilor nazale în silaba învecinată cu cea care îl conține pe **n**: *intinerar*, *bulentin* etc.

Sinereza este fenomenul fonetic ce constă în transformarea unei vocale în semivocală, cu scopul de a evita hiatul: *proprietar* cunoaște pronunțarea *propițar*.

Metateza este un accident fonetic ce constă în schimbarea ordinii sunetelor sau a unor grupuri de sunete: *miljoc*, pentru *mijloc*; *prespectivă* pentru *perspectivă*; *hodină* pentru *odihnă* etc.

Analogia constă în pronunțarea greșită a unor cuvinte prin punerea în legătură cu alt cuvânt: *mănușă* se pronunță *mănușă*, prin corelare cu *mână*; *complex*, după modelul *perfect* etc.

1.1.6. Silaba

Silaba este segmentul fonetic realizat printr-o singură pulsație de aer fonator, care cuprinde obligatoriu o vocală și care poate primi un singur accent. Ea cuprinde cel mult șase sunete, în care recunoaștem un *nucleu* sau *centrul silabei*, reprezentat de o vocală, care primește accentul, și *elemente marginale*, consoanele, poziționate anterior sau posterior vocalei.

Clasificarea silabelor:

- *deschise*, terminate în vocală (**ca-de**);
- *închise*, terminate în consoană (**cas-tor**).

Exerciții

1. Identificați alternanțele fonetice prezente în cuvinte de mai jos și motivați rolul lor gramatical:

brad-brazi
colonel-colonei

fost-foști.....
port-poți-poartă-purtați

muscă-muște.....
fix-ficși.....
rău-răi.....

pier-piei
varză-verze
văd-vezi-vadă.....

2. Identificați diftongii, triftongii, hiatul din următoarele cuvinte și stabiliți felul lor:

abia.....
chiar.....
cioară.....
cuie
deoparte.....
doar.....
gheață
iulie
lăcrămioară
lunea.....
mie.....

pârâu.....
poartă.....
rățoi.....
soi
său
steaua.....
teacă.....
treacă.....
vreau.....
vreo.....
ziuă.....

1.1.6.1. Despărțirea în silabe

Locul în care are loc tăietura silabică este reglementat de lucrări normative, iar normele convenționale care au la bază principiul că orice silabă trebuie să conțină în mod obligatoriu o vocală și numai una au fost sistematizate în două categorii de reguli: bazate pe pronunțare și pe structura morfologică a cuvântului.

I. Reguli bazate pe pronunțare

1. Două vocale aflate în succesiune se despart astfel: o vocală rămâne în prima silabă, iar cea de-a doua trece în silaba următoare (V-V): **a-ici, le-ul**.
2. Dacă o semivocală se află între două vocale, despărțirea se face înaintea semivocalei (V-SV): **ploa-ie**.
3. Dacă două semivocale se află între două vocale, despărțirea se face înaintea primei semivocale (V-SSV): **cre-ioa-ne**.
4. Dacă o semivocală se află între o vocală și o consoană, despărțirea se face înaintea consoanei (VS-C): **doi-nă**.

5. Dacă între două vocale se află o consoană, ea formează silabă cu a doua vocală (V-CV): **ra-ță, sa-re**; grupurile de litere **ch, gh** urmate de **e (i)** notează un singur sunet, de aceea nu se despart (**u-re-che, le-ghe**). În aceeași situație se află și **x**, care notează două consoane (cs, gz), iar în momentul despărțirii în silabe este tratat ca o singură unitate: **e-xa-men**.
6. Două consoane situate între două vocale se despart astfel: prima formează silabă cu prima vocală, iar a doua cu următoarea (VC-CV): **ac-tiv, cas-tor**. Regula este valabilă și în cazul cuvintelor care conțin consoane duble: **in-ter-regn**.

Observație:

- grupurile de consoane în care prima este **p, b, t, d, c, g, f, v, h**, iar a doua este **l** sau **r** nu se despart, ci formează silabă cu vocala a doua (V-CCV): **a-plic, o-braz, ti-tra**;
 - grupurile de litere **sh, th, ts, tz**, prezente în neologismele neadaptate limbii române, formează silabă cu vocala a doua: **fla-shul, ki-bu-tzuri** etc.
7. Grupurile de trei consoane aflate între două vocale se despart astfel:
 - prima consoană alcătuiește silabă cu prima vocală, iar celelalte două formează silabă cu următoarea vocală (VC-CCV): **cin-ste, ob-ște**;
 - tăietura silabică se face între a doua și a treia consoană (VCC-CV) în cazul grupurilor consonantice **lpt, mpt, mpt, nct, nct, ncs, ncș, ndv, rct, rtf, stm**: **sculp-tor, somp-tu-os, re-demp-ți-u-ne, onc-tu-os, punc-ți-e, sconc-sul, sfinc-șii, sand-vici, arc-tic, jert-fă, ast-ma-tic**.
 8. Grupurile de patru sau cinci consoane aflate între silabe se despart astfel:
 - între prima și a doua consoană a grupului, în cele mai multe cazuri (VC-CCCV): **mon-stru**;
 - mai rar, între consoana a doua și cea de a treia, în grupuri de consoane neobișnuite (VCC-CCV): **ang-strom, tung-sten, horn-blen-dă, gang-ster**.

II. Regulile bazate pe structura morfologică

Se ține cont de elementele constitutive în despărțirea următoarelor categorii:

- cuvinte compuse analizabile, adică alcătuite din cuvinte întregi, fragmente de cuvinte sau elemente de compunere: **ast-fel**, **alt-un-de-va**, **opt-spre-ze-ce**;
- cuvinte compuse semianalizabile: **feld-ma-re-șal**, **port-a-vi-on**;
- derivate cu prefixe care conțin vocală: **dez-e-chi-li-bru**, **in-e-gal**, **ne-sta-bil**; dacă prefixul este monoconsonantic, atunci el nu alcătuiește singur silabă: **ra-li-a**; când are loc contopirea sunetului din finalul prefixului cu sunetul inițial al cuvântului de bază, prioritate are rădăcina: **tran-scri-e**;
- derivate cu sufixe: **sa-vant-lâc**, **târg-șor**.

Se recomandă evitarea despărțirii în silabe la capăt de rând în următoarele situații:

- când silaba inițială sau, mai ales, cea finală este alcătuită dintr-o singură vocală, despărțirea în silabe fiind considerată neeconomică: **e-ră**, **mi-e**, **a-er**;
- în cazul numelor de persoană (nume de familie și cel de botez), acestea se notează pe același rând: **I. Dimitriu** sau **Dimitriu I.**;
- în cazul numelor proprii compuse cu prescurtări: **F. C. Argeș**;
- în cazul abrevierilor de tipul **art. 3**, **al. 1**, **12 km** sau în cazul abrevierilor literale (UNESCO);
- în cazul cuvintelor care ar da naștere unor sensuri opuse: **ne-bun**;
- în cazul cuvintelor compuse sau când există grupuri scrise cu cratimă: **bun-gust**.

După DOOM2, există și situații când despărțirea în silabe la capăt de rând nu este acceptată. Este cazul:

- compuselor din abrevieri literale, chiar dacă au în componență vocale (**ONU**, **UNESCO**, **NATO**, **UE**);
- abrevierilor unor formule curențe de tipul **P.S.**, **d-ta**, **d-v**, **î. Ch.**, **a.c.** etc;

- numerele ordinale notate cu cifre romane sau arabe (**a II-a, a 4-a**).

Exerciții

1. Indicați silabele închise și deschise din textele următoare:

a) „Afară-i toamnă, frunză-mprăștiată/ Iar vântul zvârle-n geamuri grele picuri;/ Ci tu citești scrisori din roase plicuri/Și într-un ceas gândești la viața toată./” (M. Eminescu)

b) „Se spune că strămoșii care au murit fără de neam,/Cu sânge tânăr încă-n vine,/Cu patimi mari în sânge,/Cu soare viu în patimi,/Vin./Vin să-și trăiască mai departe/în noi/viața netrăită./” (L. Blaga)

2. Despărțiți în silabe următoarele cuvinte și precizați regula aplicată:

absorbție.....
antic
atlas
binocular
biologie.....
constructor
destupa.....
dezastruos.....
episcopie.....
expune.....
hidraulic

ianuarie.....
inechitate
leucă.....
lichea
ordine
pauperitate
mărginire
niciunde.....
oblojeală
special.....

2. ORTOGRAFIE ȘI ORTOEPIE

3.4. Ortografia

Ortografia (< fr. *orthographe*, lat. *orthographia*, din *orto* < gr. *orthos* „drept” și *grafie* < gr. *graphein* „scriere”) reglementează scrierea corectă dintr-o limbă.

Limba română are 31 de litere numite *grafeme simple* și, pe lângă acestea, mai multe *grafemele complexe*: **ce, ci, ge, gi, che, chi, ghe, ghi**.

Grafemele complexe se caracterizează prin faptul că elementele din structură își pierd valoarea pe care o aveau în calitate de grafeme simple și influențează sau schimbă valoarea literei precedente.

Punctuația se referă la ansamblul de semne convenționale utilizate în scriere pentru a reda idei și sentimente exprimate în cadrul procesului de comunicare.

Limba română folosește în cadrul comunicării scrise cincisprezece semne ortografice și de punctuație, cu precizarea că două funcționează doar ca semne ortografice (apostroful și blankul), nouă sunt doar semne de punctuație (virgula, semnul întrebării, două puncte, punctul și virgula, semnul exclamării, punctele de suspensie, linia de dialog, parantezele, ghilimelele), iar patru au dublă întrebuințare (punctul, cratima, bara, linia de pauză).

3.4.1. Semne ortografice și de punctuație

- *Punctul* marchează în scris sfârșitul unei comunicări enunțative, neexclamative.
- *Semnul întrebării* se pune după propoziții sau fraze interrogative, după unul sau mai multe cuvinte.
- *Semnul exclamării* se folosește în propoziții și fraze exclamative și imperative, dar marchează grafic intonația și în cazul interjecțiilor și vocativelor.
- *Punctele de suspensie* sunt pauze în comunicare, marcând discontinuitate în cursul vorbirii.

- *Două puncte* marchează, ca semn de punctuație, o pauză mai mică decât cea indicată prin punct și se folosește pentru a anunța vorbirea directă, înaintea unei enumerări sau a unei explicații.
- *Virgula*, în calitate de semn de punctuație, marchează o pauză în desfășurarea comunicării și are multiple întrebuințări în plan sintactic: la nivelul *propoziției* marchează raportul de coordonare prin juxtapunere, apare înaintea conjuncțiilor adversative (*dar, iar, însă, ci*), desparte vocativul și interjecția de restul enunțului, delimitează construcțiile gerunziale și participiale aflate la începutul unui enunț ș.a. La nivelul *frazei*, virgula se folosește în cadrul raportului de coordonare între propoziții coordonate prin juxtapunere, între coordonate adversative și disjunctive, înainte de o coordonată conclusivă, iar în cadrul raportului de subordonare virgula desparte circumstanțialele de loc și de timp aflate înaintea regentei, circumstanțialele de scop și de mod aflate înainte și după regentă, subordonatele consecutive ș.a.
- *Linia de pauză* delimitează, ca semn de punctuație, propoziții incidente, apozitii, introduce explicații sau marchează lipsa predicatului ori a verbului copulativ. Ca semn ortografic, linia de pauză este folosită la scrierea unor cuvinte compuse.
- *Punctul și virgula* marchează, ca semn de punctuație, o pauză mai mare decât cea redată prin virgulă și mai mică decât cea indicată prin punct.
- *Parantezele* (rotunde, drepte, unghiulare) marchează în cadrul propoziției sau al frazei un adaos explicativ.
- *Ghilimelele* se folosesc atunci când se reproduce un enunț sau un text care aparține cuiva.
- *Cratima*, ca semn de punctuație, se folosește în repetiții ale unor cuvinte, cu intenție stilistică (ex. *rânduri-rânduri*) sau ca substitutiv (*distanța Iași-Cluj*). Ca semn ortografic, cratima marchează rostirea împreună a mai multor cuvinte, în situația în care lipsesc anumite sunete (*v-a întrebat*), atunci când se alipesc cuvinte cu o structură redusă (*l-am chemat*), în scrierea unor cuvinte compuse, în cazul despărțirii cuvintelor în silabe ș.a.

- *Bara oblică* se folosește, ca semn ortografic, în abrevieri, iar ca semn de punctuație este echivalentă cu *sau*.

Semne ortografice

- *Punctul* este utilizat ca semn ortografic în abrevieri și marchează de obicei mai multe litere care nu sunt notate: *op. cit.*, pentru *opera citată*, S.U.A.
- *Blancul* marchează pauza care se face în vorbire între cuvinte sau între elementele unor cuvinte compuse (*bună purtare, Anul Nou*), iar în scris nu se marchează prin niciun semn.
- *Apostroful* marchează absența unor sunete din vorbire și poate să apară la începutul cuvântului, în poziție medie sau la sfârșitul cuvântului: *'naltă, sal'tare, domnu'*.

Exerciții

Motivați folosirea semnelor de punctuație și de ortografie din următoarele texte:

„ – Stăpâne – zise atunci calul nechezând cu înfocare – nu te mai olicăi atâta. După vreme rea, a fi el vreodată și senin. Dacă ar sta cineva să-și facă samă de toate cele, cum chitești dumneata, apoi atunci ar trebui să vezi tot oameni morți pe toate cărările... Nu fi așa nerăbdător! De unde știi că nu s-or schimba lucrurile în bine și pentru dumneata?! ” (Ion Creangă)

„ – Las', măi Ștefane și Smărănducă, nu vă mai îngrijiți atâta; că azi e duminică, mâine luni și zi de târg, dar marți, de-om ajunge cu sănătate, am să ieu nepotul cu mine și am să-l duc la Broșteni, cu Dumitru al meu, la profesorul Nicolai Nanu de la școala lui Baloș, și-ți vedè voi ce-a scoate el din băiet, că de ceilalți băieți ai mei am rămas tare mulțămit cât au învățat acolo.” (Ion Creangă)

3.5. Ortoepia

Ortoepia se referă la ansamblul de reguli care vizează pronunțarea corectă, literară, a cuvintelor dintr-o limbă.

Astfel, potrivit normelor ortoepice ale limbii române, literele **e, i, o, u** redau vocalele anterioare și pe cele posterioare, cu precizarea că ele sunt prezente și notează ditfongii /*ie*/, /*i*i/, /*uo*/, /*uu*/. Limba literară recomandă pronunțarea unui apendice asilabic când se află în poziție inițială sau la început de silabă, în cazul cuvintelor care aparțin fondului latinesc: *un* (= *ũun*), *om* (= *ũom*), *este* (= *ĩeste*), *inimos* (= *ĩinimos*).

Atenție!

În privința lui *i* se constată câteva abateri, în cazul scrierii cu **-i, -ii, -iii**. Astfel, în cazul unor cuvinte precum *copiii, fiii*, imaginea grafică reflectă următoarea realitate morfologică: *ultimul -i este articol hotărât enclitic*, specific substantivelor masculine la nominativ-acuzativ plural, care notează opoziția determinat/nedeterminat (cunoscut/necunoscut); *penultimul -i este desinență de număr*; *antepenultimul -i face parte din rădăcină*.

Dificultăți apar în ceea ce privește pronunțarea hiatului. Astfel, literele **a, ă, î**, în prezența diftongilor, își multiplică valoarea fonematică prin adăugarea unui (*ĩ*) sau a unui (*ũ*), când prima vocală este din seria anterioară sau din seria posterioară și nu este mai deschisă decât a doua vocală a hiatului: *linia* – pron. *liniĩa*, *actual* – pron. *actuiũal*, *continuând* – pron. *continuiũând*, *alee* – pron. *aleĩe*.

Litera **y** este întâlnită frecvent în neologisme neadaptate limbii române, unde respectă, de obicei, normele pronunțării din limba de origine. Cel mai adesea, **y** apare în nume comune sau proprii de origine engleză (*hobby, yankeu, Yale, Byron*), dar se regăsește și în cuvinte de alte origini: *Cyrano de Bergerac* (personaj din literatura franceză), *Adalbert Gyrowetz*, compozitor austriac, *Yamaguchi*, oraș în Japonia, *Yantai*, oraș în China etc.

Litera **k** redă în scris fonemele /*c*/ și /*k*/ și apare frecvent în neologisme de origini diferite: franceză (*kaki, kibbutz* etc.), germană (*kaliu, kitsch* etc.), engleză (*ketchup, whisky* etc.), japoneză (*kamikaze, karate* etc.). Există, totuși, foarte multe situații de adaptare a cuvintelor care încep cu această literă, notată în limba română prin litera **c**: *cangur, chefir, chimonou, pechinez* (< fr. *kangourou, kefir/kephir, kimono, pekinois*); *cart* (< germ. *Kart*), *chera* (< ngr. *Kera*) etc.

În privința numelor proprii care încep cu litera **k**, acestea respectă ortografia limbii de proveniență sau cea impusă la nivel internațional: *Kennedy*, *Kreutzer*, *Kafka*, *Karakum* etc.).

Alte situații de păstrare a literei sunt reprezentate de abrevieri sau simboluri cu circulație internațională: **K** (*kaliu*), **Kr** (*kripton*), **Bk** (*berkeliu*), **km** (*kilometru*), compusele cu *kilo*, precum și unele derivate (*kantian*, *newyorkez* etc.).

Litera **x** notează grupurile consonantice **/cs/** și **/gz/** astfel: atunci când se află la inițială, în interior sau în poziție finală, **x** are valoarea **/cs/**, iar când se află în poziție intervocalică, are, de obicei, valoarea grupului sonor **/gz/**, fără a exista reguli ferme, motiv pentru care se recomandă consultarea lucrărilor normative.

Prezența literei în împrumuturi, mai ales în cazul numelor proprii, implică și respectarea regulilor de pronunțare din limba de origine: *Bruxelles* /brüssel/, *Ciudad de Mexico* /șîuda de mehico/, capitala Mexicului.

Q și **w** se întâlnesc și ele mai ales în neologisme, care au fost adaptate în general limbii române, cunoscând următoarea transliterare: **c** (în *cartier*, *licoare*), **cv** (*acvatic*, *cvintet*), **cu** (*ecuație*, *acuaarelă*).

Atenție!

În cazul unor cuvinte precum: *distinct*, *itinerar*, *identifica*, *identitate*, apare un **n** suplimentar, fenomen numit *propagarea nazalității*. Acest fapt conduce la rostiri greșite, ca *dinstinct*, *intinerar*, *indentifica*. Există și fenomenul opus, în care se elimină **n**, ajungându-se la unele forme rostite și ortografiate greșit: *delicvent* (*deligvent*), *transcedent*, față de *delincvent*, *transcendent*.

Geminatele sau literele duble aveau inițial rol fonologic și marcau sensuri diferite: *casă* „construcție” / *cassă* (de bani), / *masă* „obiect” / *massă* „mulțime”.

Prezența geminatelor se întâlnește în următoarele situații:

- când litera notează foneme diferite, de exemplu **c**, care notează fonemul **/c/**, cel de al doilea – fonemul **/ê/**: *accident*, *accentua*, *succes* etc.
- când litera notează același fonem, de exemplu vocalele în hiat, diftongi sau consoane duble: *ființă*, *alcool*, *continuu*, *înnoda*, *interregional* etc.
- în ortografierea unor nume proprii: *Negruzzi*, *Pann*, *Rosseti* etc.
- din motive de expresivitate; este cazul vocativelor (*Mihaeloo!*), a unor interjecții (*Vaaa!*), a unor imperative (*Ajutoor!*) sau a unor forme de superlativ absolut (un munte *înaalt!*).

Exerciții

1. Pronunțați corect cuvintele de mai jos:

Köln, Rio de Janeiro, Barcelona, Marcus Fabius Quintilianus, Miguel Cervantes, Pierre Corneille, Friedrich Schiller, William Shakespeare, Edgar Allan Poe, Regele Lear, Caius Iulius Caesar, George Washington, kinescop, wolfram, show

2. Explicați în ce constau abaterile de la pronunțare față de norma literară:

a) „Vom căuta să ne ros-kim astăzi ghespre metoda ghe a prăda gramakica în jenăre și apoi numai doară ghespre metoda intuitivă și ghespre răspunsurile neapărate ghe lojica lucrului, amăsurat inkelijinții școlerului.”

(I. L. Caragiale)

b) „Radu Comșa își aruncă ochii din mers pe telegrame: Frontul oriental. Verdun. Amiralul Tirpitz și războiul submarin. Aceeași poveste! Nimic nu se mai petrece nou.”

(Cezar Petrescu)

3. Grupați cuvintele de mai jos în funcție de pronunția consoanei x:

auxiliar, examen, exact, excavator, excelent, executa, exemplu, exercițiu, excepție, existență, excepțional, explicație, explozie, extravagant, exod, extrem, oxigen.

3. LEXICOLOGIE ȘI SEMANTICĂ

3.1. Lexicul reprezintă totalitatea cuvintelor care există și care au existat cândva în limbă, iar știința care se ocupă cu studiul vocabularului poartă denumirea de *lexicologie*.

Structura vocabularului limbii române:

- **vocabularul de bază** (numit fondul lexical principal sau fundamental), care cuprinde cuvintele cunoscute și utilizate de toate categoriile de vorbitori, indiferent de nivelul de cultură, de domeniul de activitate sau de zona geografică;
- **masa vocabularului** este formată din cuvintele care nu sunt cunoscute și utilizate de către toți vorbitorii.

Arhaisme

Arhaisme sunt cuvintele vechi care au ieșit din uzul limbii din cauza dispariției unor realități pe care le denumesc (instituții, ranguri, funcții, îndeletniciri, acțiuni, obiecte): *comis, arnăut, arcaș, berneveci, birjă, clucer, diac, flintă, giubea, opinci, haraci, hatman, ițari, ișlic, îmblăciu, logofăt, a mazili, agă etc.*

Regionalisme

Regionalisme sunt cuvintele cunoscute și utilizate de către vorbitorii unei anumite zone geografice: *cușmă „căciulă”, agud „dud”, harbuz „pepene verde”, dadă „mătușă”, ciurdă „cireadă”, ai „usturoi”, birău „primar”.*

Neologisme

Neologisme sunt cuvintele apărute relativ recent în limbă în urma împrumutului din limbile apusene și din limba latină din epoca modernă începând din secolul al XIX-lea, precum și prin adaptarea unor împrumuturi deja existente în limbă, după modelul existent în alte limbi: *sponsor, cartograf, coeziune, a developa, garderobă, pasaj, pastel, basorelief, a demara, a (se) confia, a stopa, lacunar, mefiență, a demara, plasator.*

Argoul reprezintă un cod secret, inventat și folosit de vorbitorii unor grupuri sociale sau socio-profesionale, relativ închise, pentru a nu fi înțeleși de către cei din jur: *bacu* (examenul de bacalaureat), *cap* (capacitate), *hard* (creier), *dirig/dirigă* (diriginte), *plopist* (a nu ști nimic), *bengos* (grozav, formidabil), *biștari* (bani), *curcan* (polițist), *limbă* (informator al poliției) etc.

Jargonul este un limbaj specific anumitor grupuri de vorbitori, ca urmare a dorinței lor de a se detașa de masa vorbitorilor sau din cauza pretensei superiorități intelectuale: *bonsoar*, *madam*, *ciao*, *arivederci* etc.

Exerciții

1. Găsiți dubletele neologice ale cuvintelor:

a aduna.....	a începe.....
a arăta.....	încordare.....
atenție.....	limbut.....
a bârfi.....	mister.....
a clasifica	naștere.....
diferit	a povesti.....
drum.....	răsunet.....
gazdă.....	uimit.....
lustru	

2. Subliniați neologismele din lista următoare de cuvinte. Scrieți sinonimul neologic al celorlalte cuvinte: esențial, a întemeia, fază, înfumurat, mirositor, oftică, a prețui, a se odihni, vechi.

3.2. Mijloace interne și mijloace externe de îmbogățire a vocabularului

Derivarea reprezintă procedeul de formare a unor cuvinte noi, cu ajutorul afixelor.

Derivarea parasintetică este acel tip de derivare care apelează atât la prefixe, cât și la sufixe: *înnoptare, desfrunzit*.

Prefixarea reprezintă derivarea cu ajutorul prefixelor și se realizează prin antepunerea unui prefix la un morfem independent.

Tipologia prefixelor:

- negative (*ne-, in-*): *necurat, nerealist, incorect*;
- privative (*des-, de-*): *a deșira*;
- iterative (*re-, răș-*): *a relua, răsucit*.

Prefixoidele sau falsele prefixe sunt elemente formative recente, antepuse radicalului, prin care se formează cuvinte noi. Cele mai cunoscute prefixoide sunt: *aero-*: *aeropot, aerogară*; *filo-*: *filofrancez*; *micro-*: *microfaună*; *mono-*: *monorimă, monosistem*; *poli-*: *polivalent, policlinică, poligeneză*; *proto-*: *prototip, protocarbură*; *pseudo-*: *pseudopoet*; *radio-*: *radioactivitate*; *semi-*: *semicopt, semiconsoană*; *tele-*: *teledurnal, televiziune*; *tri-*: *triferment* etc.

Sufixarea este mijlocul intern de îmbogățire a vocabularului, care constă în postpunerea unor afixe radicalului.

Tipologia sufixelor:

- După etimologie:
 - de origine latină: *-tor, -ință, -ătate, -ar*;
 - de origine greacă: *-isi*;
 - de origine slavă: *-nic*;
 - de origine maghiară: *-șag, -șug*;
 - de origine turcă: *-giu*.
- Din punctul de vedere al formei, distingem:
 - simple: *-ar*;
 - compuse: *-ăr-ie*.
- După sensul exprimat, identificăm:

- sufixele gramaticale, exprimă forme flexionare și desemnează moduri și timpuri ale verbului: *-a* (*mânc-a*, la imperfect, indicativ);
 - sufixe lexico-gramaticale, cele care exprimă atât categoria gramaticală, cât și sensul nou: *-re* (*mânca-re*);
 - sufixele lexicale, care ajută la formarea de noi cuvinte: *-aș* (*copilaș*), *-ătate* (*bun-ătate*).
- Din punct de vedere semantic, în funcție de sensul impus radicalului, întâlnim sufixe care indică:
 - agentul (*-tor* , *-ar* , *-ist*, *-aș*): *muncitor*, *cizmar*, *dentist*, *luntraș*;
 - instrumentul (*-ar*, *-niță*, *-tor*): *instrumentar*, *piperniță*, *ștergător*;
 - însușirea (*-iu* , *-os*, *-cios*, *-bil*, *-at*, *-al*): *argintiu*, *milos*, *vărgat*, *analizabil*;
 - modalități (*-ește*, *-iș*, *-âș*): *românește*, *grăpiș*, *tărăș*;
 - noțiuni abstracte (*-ință*, *-ie*, *-ime*, *-eală*, *-ură*, *-anță*): *dorință*, *grăsime*, *răceală*, *scursură*, *siguranță*;
 - locul și originea (*-ărie*, *-ie*, *-ean*): *benzinărie*, *sucevean*;
 - colectivitatea (**sufixe colective**) (*-et*, *-ăraie*, *-iște*, *-ime*, *-is*): *nucet*, *apăraie*, *porumbiște*, *studentime*, *stejăriș*;
 - **sufixe diminutive** (*-uleț*, *-aș*, *-uc*, *-ior*, *-uș*, *-ică*, *-el* etc): *pliculeț*, *copilaș*, *tărișor*, *cerceluș*, *păturică*, *vânticel*;
 - **sufixe augmentative** (*-andru*, *-an*, *-oaie*): *copilandru*, *grăsan*, *căsoaie*.

Sufixoidele sau falsele sufixe se atașează radicalului și ajută la formarea de cuvinte noi. Cele mai cunoscute sufixoide sunt: *-cid* (*patricid*, *vermicid*); *-fug* din limba latină (*centrifug*); *-fob* (*anglofob*); *-fil* (*muzicofil*); *-log* (*dermatolog*).

Exerciții

1. Arătați prin ce mijloace sunt derivate cuvintele:

a ajuta, a combate, departe, desfășurat, frumusețe, a impune, inofensiv, locuitor, lovitură, mărime, neajuns, omenesc, omeneste, pieptiș, pocnet, presiune, răsplată, realist, renaștere, toporișcă, a transcrie.

2. Precizați care din sufixele de mai jos sunt productive. Dați câteva exemple: -ar, -tor, -oi, -aș, -el, -iar, -iță, -uță, -et, -iș, -că, -ătate, -ist, -ean, -lâc, -toriu (-torie), -esc, -os (-osoasă), -ăreț (ăreață), -el (ică), -își, -i, -a, -ește, -mente.

3. Arătați cum sunt formate următoarele cuvinte:

locuitor, răzgândi, realist, auzi, a face cale întoarsă

4. Alcătuiți familia lexicală a cuvântului *a mângâia*.

3.3. Semantică

Semantica este acea ramură a lingvisticii ce are ca obiect de studiu *sensul*. În cadrul disciplinei se operează mai multe delimitări:

- *Semantica lingvistică* are un caracter descriptiv și privește o perioadă limitată de timp din evoluția ei;
- *Semantica lexicală* sau *semantica cuvântului* are ca obiect de studiu clasele lexicale (câmpuri, sinonime, antonime) și cunoaște o formă de manifestare sincronică, numită și *paradigmatică*;
- *Semantica sintactică* are ca obiect de studiu enunțul, propoziția și sintagma.

3.3.1. Relații semantice

3.3.1.1. Sinonimia este un tip de relație semantică ce se stabilește între cuvinte care au semnificații foarte apropiate, care pot fi considerate identice.

Clasificarea sinonimelor:

- **totale** (perfecte), în cazul în care sensurile cuvintelor sunt identice, iar relația de echivalență se poate stabili astfel:
 - între un termen literar și unul aparținând registrelor popular, colocvial, regional sau arhaic: de exemplu: *frontieră-hotar-graniță*;
 - între termeni literari: *viteaz-curajos*;
 - între termeni din limbajul uzual și termeni aparținând domeniului tehnico-științific: *aramă-cupru*.
- **parțiale** (imperfecte, relative): suprapunerea sensurilor nu este perfectă: *trist-nefericit*;
- sinonimele **lexico-frazeologice** se stabilesc între un cuvânt și o unitate frazeologică:

a fugi - a da bir cu fugiții.

Exerciții

1. Scrieți sinonimele, din fondul principal, ale cuvintelor:

atenție, diferit, epatant, ostil, prompt

2. Notați expresiile sinonime cuvântului „sărac” (cel puțin trei). Explicați-le.

.....
.....

3. Notați sinonimele frazeologice ale cuvintelor următoare (în paranteză se specifică numărul cerut):

a păcăli (1).....

a dormi (3).....

a alerga (2).....

a observa (2).....

a îngrozi (1).....

4. Completați următoarele clișee frazeologice internaționale (ex. mărul lui Adam), apoi explicați sensul lor:

tabula

magna cum

arca lui

patul lui.....

pânza

sabia lui

turnul lui

3.1.1.2. Antonimia este un acel tip de relație semantică care se stabilește între cuvinte care aparțin de regulă aceleiași părți de vorbire și care au sens opus.

Tipologia antonimelor:

a) antonime ce antrenează termeni:

- complementari: *a vinde/ a cumpăra*;
- contrari: *cald/rece*;
- contradictorii: *mare/mic*;

b) antonime:

- totale (propriu-zise): *întuneric/lumină*;
- parțiale: *pământ/apă*;
- contextuale: *roșu/negru*.

c) antonime:

- binare: *viață /moarte*;
- formate din mai mulți termeni: *ud/umed/jilav*;
- graduale: *cald (călduț)/rece (reciuț)*.

Exerciții

1. Organizați cuvintele următoare în funcție de criteriile menționate: a) incompatibile semantic; b) sinonime; c) antonime;

- alb, zi, negru, noapte, întuneric, umbră, beznă, apus, lumină, seară, răsărit, dimineață, amurg, zori, prânz, amiază;

- a se urca, a păși, a descide, a se prăbuși, a se sui, a escalada, a se ridica, a coborî.

3.1.1.3. Omonimia

Omonimele sunt cuvinte cu formă identică, dar cu sens diferit, justificabil prin etimologie diferită.

Tipologia omonimelor:

➤ **Omonime lexicale**, care pot fi:

a) **Omonime totale** – cuvinte identice la toate formele flexionare: *mai*, *avar*, *palat*.

b) **Omonime parțiale** – sunt identice numai unele forme din paradigma cuvintelor: *corn* – aliment; *corn* – arbust.

➤ **Omonime morfologice (omoforme)** – sunt forme identice din paradigma părților de vorbire diferite: *vin* – substantiv, *vin* – verb, indicativ prezent.

➤ **Omonimia sintactică** vizează structurile sintactice cu organizare și structură identică, care pot fi interpretate diferit din punctul de vedere al înțelesului.

Omofonele sunt cuvinte care coincid din punct de vedere fonetic, dar nu și grafic: *casă* (substantiv)/*ca să* (loc. conj.).

Omografele sunt cuvinte care coincid grafic, dar se accentuează diferit: *fúgi*, *fugí*; *háină*, *haínă*.

Exerciții

1. Alcătuiți contexte potrivite pentru omonimele:

arie, bun, casă, pară, port, post, război, vară, toc.

Model: broască

- broască („batracian”) Broaștele au un sistem interesant de supraviețuire.
- broască („încuitoare”) Broasca de la ușă s-a blocat, iar Maria a rămas afară.

2. Alcătuiți enunțuri cu omonimele cuvintelor: uric, falangă, milă, mir.

3.1.1.4. Paronimia

Paronimele sunt cuvinte foarte asemănătoare sau aproape identice formal, dar al căror înțeles este diferit.

Exerciții

1. Stabiliți perechea paronimică a următoarelor cuvinte, apoi construiți enunțuri cu ele:

absorbi.....
alocație.....
apropia.....
antonimie.....
consemn.....
corobora.....
determinat.....
enerva

flagrant.....
gira.....
irupție.....
ordinal.....
petrolier.....
prescrie

releva
siestă.....

3.1.1.5. Polisemia

Polisemia constă în capacitatea unor cuvinte dintr-o limbă de a avea mai multe înțelesuri.

Se disting următoarele tipuri de sensuri:

Sensul principal (de bază, propriu) este cel care vine mai întâi în mintea vorbitorului, iar **sensul secundar (figurat, derivat)** este subordonat sensului principal, fiind definit prin valori secundare ale semnificației.

Sensul denotativ (fundamental, propriu, de bază) este sensul obișnuit, unanim cunoscut și reflectă relația directă între cuvânt și obiectul desemnat de acesta.

Sensul conotativ, denumit și figurat, expresiv sau stilistic se referă la sensurile secundare și figurate ale cuvintelor.

Sensul secundar este derivat din sensul principal și este fixat prin contexte lingvistice. Exemple: *gură de canal*; *buza dealului*.

Exerciții

1. Precizați sensurile cuvintelor subliniate în textul următor:

„Soare *crud* în liliac,
Zbor *subțire* de gândac,
Glasuri *mici*
De rândunici...” (G. Topârceanu)

2. Indicați polisemia cuvintelor subliniate în contextele de mai jos:

a) S-a așezat în capul masei și s-a ridicat în capul oaselor.

b) Avea sacoul ros în coate. Râul făcea un cot după ce părăsea satul.

c) Lalele cu picioar înalt erau cele mai frumoase flori din seră. La picioarul muntelui erau niște poienițe superbe.

d) Mircea are mărul lui Adam proeminent și probleme multiple la coloana vertebrală.

e) Despre George se spune că este un șoarece de bibliotecă. Rechinii marilor companii au pus monopol pe prețuri. Mihai are papagal de nu-l întrece nimeni.

f) Din greșeală a apăsător pe cocoșul puștii. Marinarul s-a urcat până în vârful catargului, la rândunică.

Bibliografie selectivă

1. Avram, Mioara, *Probleme ale exprimării corecte*, București, 1986
2. Idem, *Ortografia pentru toți*, București, 1990
3. Beldescu, George, *Ortografia actuală a limbii române*, București, 1984
4. Bidu-Vrânceanu, Angela, *Cuvinte și sensuri*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989
5. Bidu-Vrânceanu, Angela, Narcisa Forăscu, *Limba română contemporană. Lexicul*, Editura Humanitas Educational, București, 2005
6. Bucă, Marin; Evseev Ivan, *Probleme de semasiologie*, Timișoara, Editura Facla, 1976.
7. Coteanu, Ion; Ion Dănăilă, *Introducere în lingvistica și filologia românească*, București, 1970
8. Graur, Alexandru, *Tendențele actuale ale limbii române*, București, 1968
9. Guțu Romalo, Valeria, *Corectitudine și greșeală*, București, 1972
10. Groza, Liviu, *Elemente de lexicologie*, Editura Humanitas Educational, București, 2004
11. Ichim-Stoichițoiu, Adriana, *Vocabularul limbii române actuale: dinamică, influențe, creativitate*, București, 2007
12. Iordan, Iorgu, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, București, 1978
13. Moldoveanu, Gheorghe C., *Ortografia limbii române. Privire istorică*, Suceava, 2000
14. Șerban, Vasile, Ivan Evseev, *Vocabularul românesc contemporan*, Editura Facla, Timișoara, 1978
15. Șuteu, Flora; Șoșa, Elisabeta *Ortografia limbii române. Dicționar și reguli*, București, 1995

16. Toma, Ion, *Limba română contemporană. Fonetică – fonologie, lexicologie*, București, 2000
17. Vințeler, Onufrie, *Probleme de sinonimie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983

Dicționare

1. *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2010
2. *Enciclopedia limbii române*, Univers Enciclopedic, București, 2001
3. *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, București, 1995